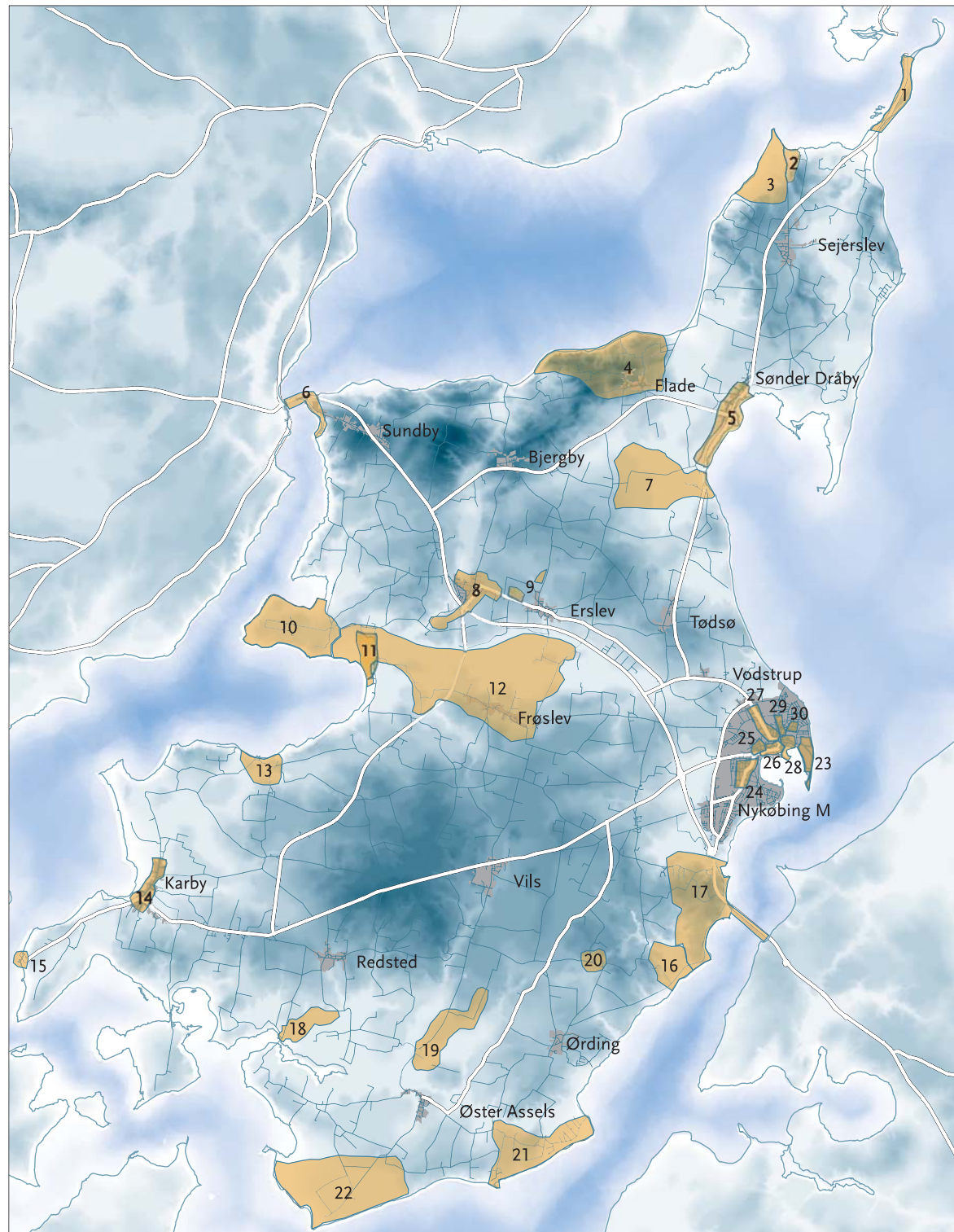

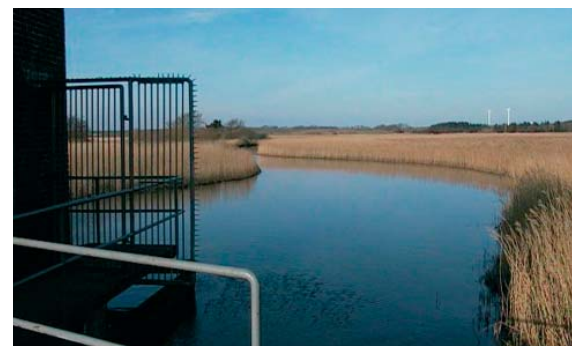
VÆRDIFULDE KULTURMILJØER

30 værdifulde kulturmiljøer

- 1 Feggeklit side 22
- 2 Hesselbjerg side 46
- 3 Skarregaard side 31
- 4 Flade, Salgerhøj og Skibsted side 32
- 5 Sønder Dråby side 47
- 6 Vilsund side 23
- 7 Ullerup side 42
- 8 Ø. Jølby side 48
- 9 Erslev Kalkværk og Morsø Kridtværk side 49
- 10 Vester Jølby – Fjordkær side 34
- 11 Dragstrup side 50
- 12 Erslev Kær side 44
- 13 Tæbring side 36
- 14 Karby side 51
- 15 Færgeløjet ved Næs Sund side 26
- 16 Højris side 37
- 17 Legind Bjerge side 24
- 18 Tissinghuse side 27
- 19 Blistrup side 38
- 20 Ljorslev side 52
- 21 Sillerslev side 28
- 22 Lund-gårdene side 40
- 23 Ørodde side 53
- 24 Fuglekvarteret side 54
- 25 Dueholm Kloster side 55
- 26 Algade side 56
- 27 Havnen og "Fiskerbyen" side 30
- 28 Morsø Jernstøberi og Nørrebro side 57
- 29 Nørregade side 58
- 30 Møllevænget side 58

Et kulturmiljø er et afgrænset område, der afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling. De 30 værdifulde kulturmiljøer på Mors er valgt på baggrund af karakteristikken af de arkitektoniske, naturmæssige, landskabelige og kulturhistoriske hovedtræk, oversigten over kortlægningssemner samt ud fra besigtigelse på stedet. Derved er det søgt sikret, at det er de mest repræsentative og egnstypiske kulturmiljøer, der er blevet valgt.

Erslev Kær.

Feggeklit

Tema: Fiskeri, søfart, færgefart
Tid: Ca. 1845-i dag

Feggeklit på Generalstabens kort 1882.

Feggeklit er majestætisk med sine 24 meter i højden. Den er 300 meter bred og næsten en kilometer lang. Som naturfænomen dominerer den området. På toppen er der et næsten jævnt plateau på 40 tønder land. Feggesund er stedet, hvor færgen mellem Mors og Hannæs hører hjemme. I det flade kystlandskab markerer færgeleje og kro sig stærkt, ikke mindst fordi færgen trækker trafik – og liv – med sig.

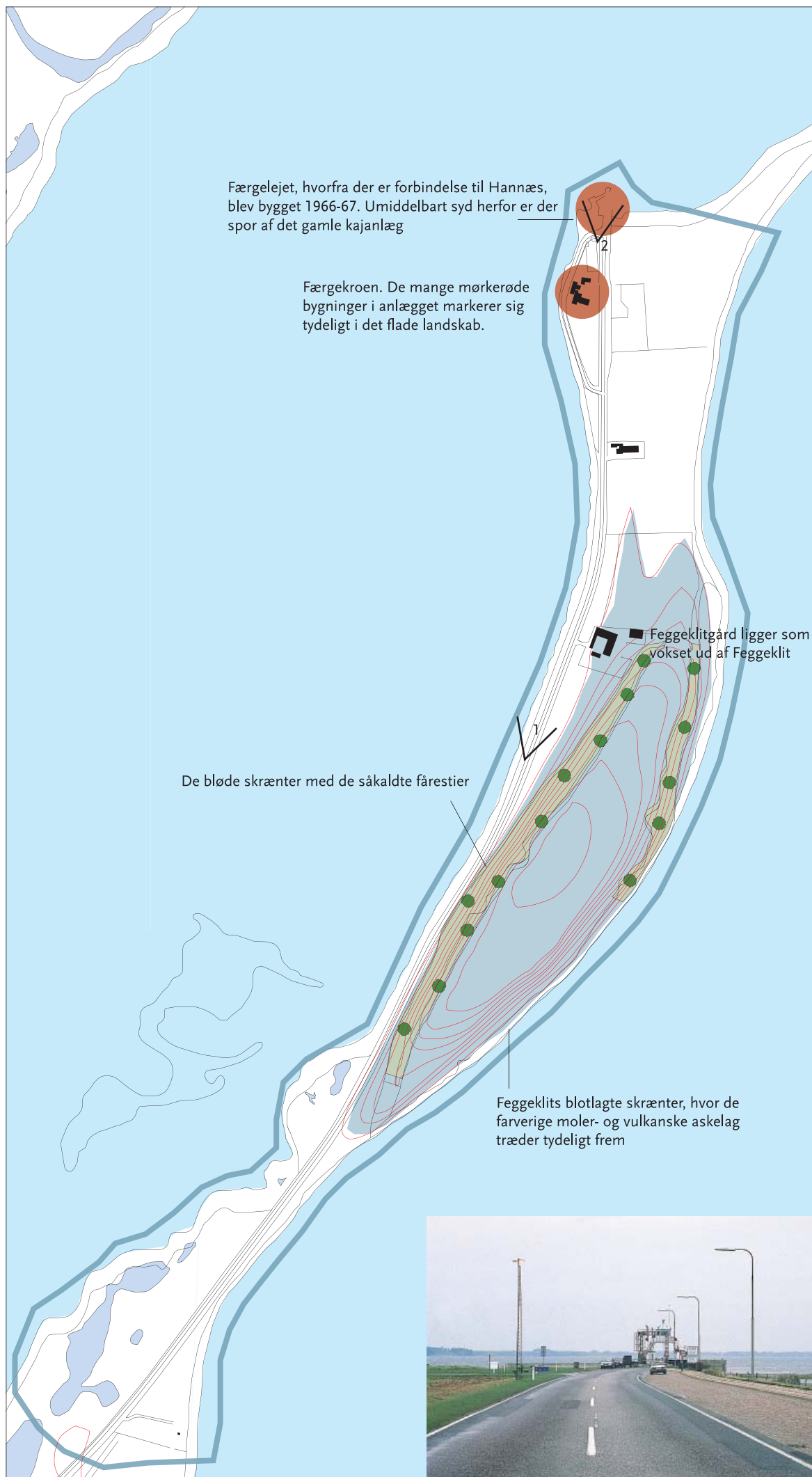
Overfartsstedet er lige så gammelt som de øvrige på Mors, også her var der oprindelig rofærge. Det var det mest barske og øde af alle færgesteder, men en væsentlig forkortelse af rejsen mellem Mors og Vendsyssel. I perioder har færgefarten været indstillet. Det nuværende færgeleje er bygget i 1966-67.

Feggeklits karakteristiske, vestlige side har udskridninger, som kaldes færestier. Mod øst har havet ædt sig ind i klittens side, der står som en stejl klint, hvor de farvede lag af moler med vulkanske askelag er synlige. Afgræsningen ved Feggeklit er vigtig, først og fremmest fordi oplevelsen af klitten fremmes af de store græsflader omkring den. En tilgroning kan sløre klittens profil.

I området omkring Feggeklit ligger der tre bygningsanlæg. For foden af klitten ligger Feggeklitgård, delvist i læ og stadig i drift som landbrug. Gårdens harmoniske og klart strukturerede anlæg synes næsten at være vokset ud af bakkens fod. Mod nord dukker et hvidt gårdanlæg op, tydeligt på den smalle landtange. Det er et tidligere husmandssted. Yderst og i nærheden af færgestedet ligger Feggesund Kro, oprettet i 1889. Udefra ligner den ikke en gammel bygning, men indendørs finder man en rigtig krostue af ældre dato.

1. Feggeklitgård vokser ud af landskabet.

Kulturmiljø Feggeklit 1:10.000.

2. Helt mod nord ligger færgelejet, som forbinder Mors med Hannæs.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – KYSTEN

Vilsund

Tema: Fiskeri, søfart, færgefart
Tid: Ca. 1845-i dag

Vilsund på Generalstabens kort 1882.

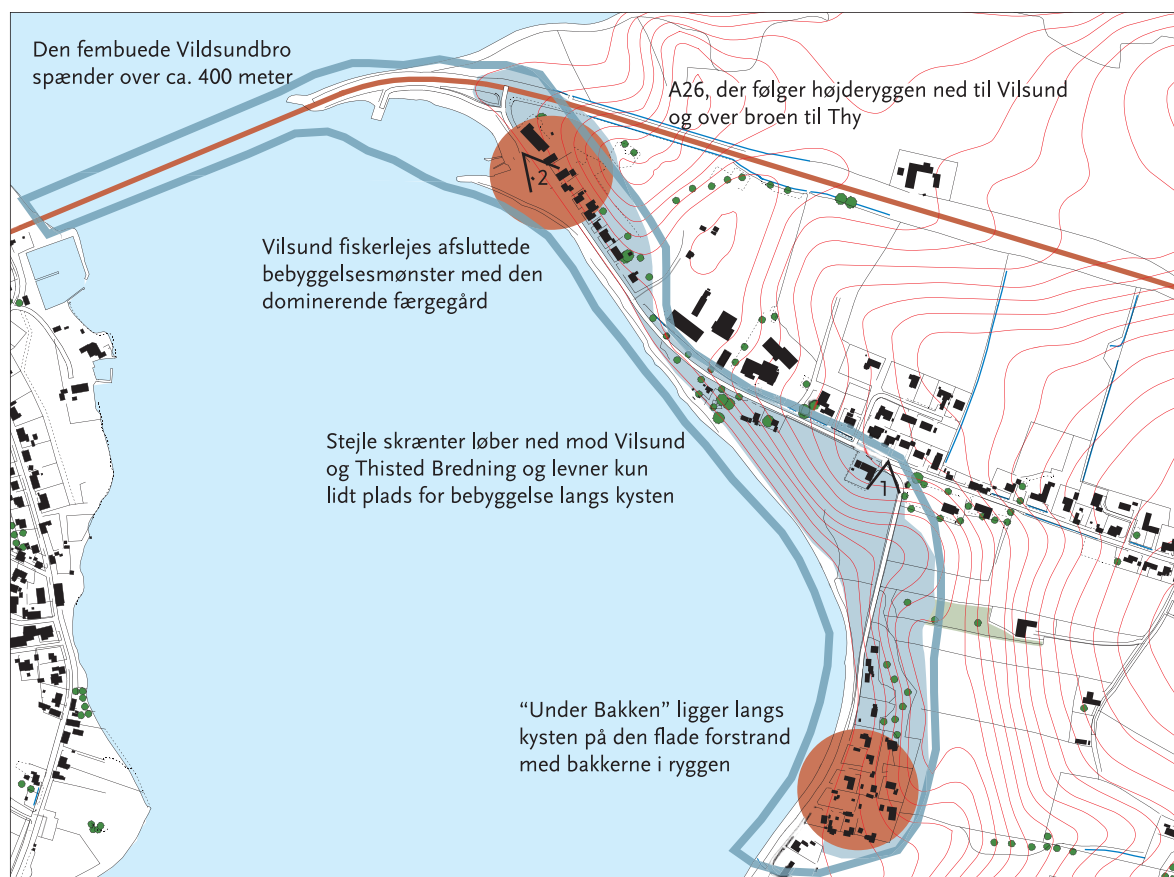
Vilsund er det smalleste af de fire sunde om Mors, derfor er naturforholdene for et overfartssted gode. Odderne strækker sig på begge sider af vandet mod hinanden, og der er god vanddybde helt ind til kysten. Her har der været færge i mangfoldige år. I 1939 kom broen til, lidt overraskende for dem længere nede på Mors, de havde nok regnet med, at en bro over Sallingsund var vigtigere.

Vejen fra Sundby førte trafikken ned til færgestedet. Den var så stejl, at det endnu i 1950'erne kneb for rubilerne at forcere den. I dag skærer hovedvejen sig lige ned gennem bakkerne til broen. Det første færgeleje blev bygget i 1905 til dampfærge "Vildsund". Den blev i 1920 afløst af en motorfærge. Udover færgeleje blev der i 1907 bygget to huse, et til bolig for færgens faste fører og et med to lejligheder til færgens mandskab. De ses på venstre hånd ved vejen mod Sundby, lige før asfaltfabrikken. Den gamle færgegård, som blev opført i midten af 1800-tallet, findes stadig. Den fungerer som kro. Mellem broen og færgelejet ligger et kajanlæg. Her blev der losset og lastet varer til de handlende i Sundby. Det gamle færgeleje ud for kroen er ombygget til en lille havn.

Ved Vilsund er der gennem tiden drevet en del fiskeri. Omkring 1900 levede 15 familier af fiskeriet, her var 10 både, og der blev fanget sild, ål, torsk og flynder. Det er fra denne tid, fiskerhusene stammer. I 1924 var der 25 fiskere med 20 både, men i dag er fiskeriet begrænset til fritidsfiskeri.

Områdets vigtigste og mest dominerende bygningsværk er Vildsundbroen, der er tegnet af professor Anker Egelund. Den er opført i seks brofag, hvoraf fem har faste ståluefag med en spændvidde på ca. 70 meter, mens det sidste er et klapfag med en fri gennemsejlingsbredde på 30 meter. Hele broen har en længde på 381 meter.

Landskabet præges af den stejle skrænt mod sundet. Mellem skrænten og stranden er der levnet plads til bebyggelsen. Her ligger to bebyggelser. Den ene knytter sig til det gamle færgeleje, der ligger på forstranden umiddelbart syd for broen. Husene ligger på linje neden for de stejle skrænter. Bebyggelsen består af flere nogenlunde ensartede huse med den gamle færgegård som det dominerende element. Den anden udgøres af den tætte bebyggelse "Under Bakken", der ligger i vigen syd for broen. Bebyggelsen ligger for foden af de stejle skrænter med udsigt over sundet.

Kulturmiljø Vilsund 1:10.000.

Vildsundbroen i baggrunden – næsten færdig. Dernæst anløbsbroen til fragtskibe, midt i billedet den endnu aktive færgehavn og forrest færgegård med fægekro. Fotoet er fra 1938.

1. "Under Bakken" er en lille samling huse, som ligger på den flade forstrand med bakken i ryggen.

2. Husene i Vilsund ligger på række. Selvom de er ombyggede, kan de stadig fortælle om et aktivt fiskersamfund.

Legind Bjerge

Tema: Fiskeri, søfart, infrastruktur
Tid: Oldtid og vikingetid

Legind Bjerge på Generalstabens kort 1882.

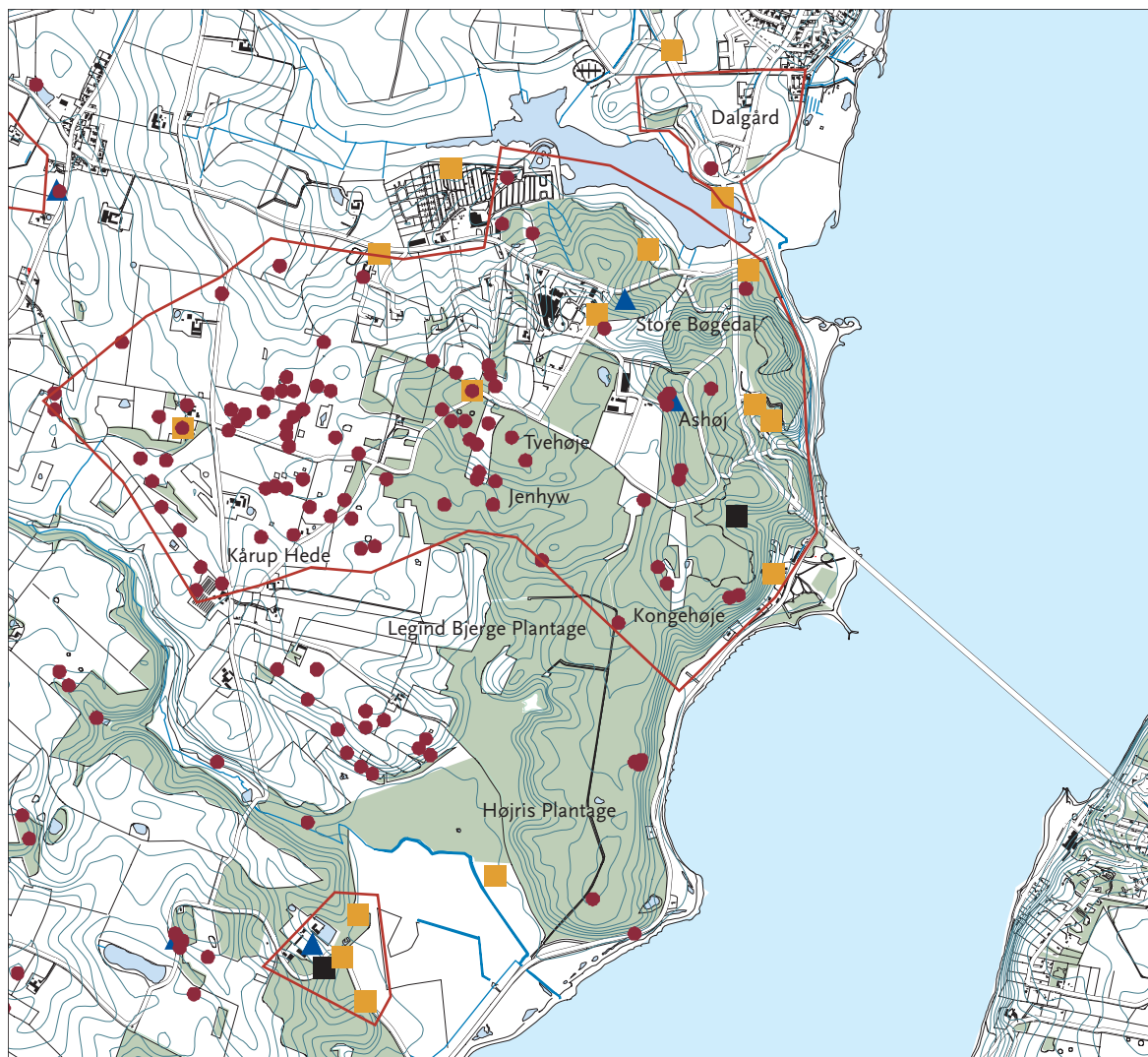
I Legind Bjerge findes vigtige spor efter fortidens liv på Mors. Sporene er velbevarede, fordi tilplantningen, som blev indledt i slutningen af 1800-tallet, reddede store dele af området fra at komme under moderne plov.

Landskabet er, som så mange andre steder på Mors, formet af smeltevandet fra den sidste istid. Følger man Sallingsundvej mod Højris, får man gode muligheder for at opleve bakkerne og de stejle skrænter. Legindvejle afgrænser området mod nord. I stenalderen skar fjorden sig dybt ind her. Syd for Legind Bjerge afslører det lave terræn, at der også her var en fjordarm.

Legind Bjerge rummer mange spor fra Ertebøllekulturen og bondestenalderen, men det er gravhøjene, der præger landskabet. I Legind Bjerge og på Kårup Hede har der ligget 100 høje, halvdelen er bevaret. Ashøj er en af de markante. Den ligger oven for færgestedet.

Tilplantningen reddede mange gravhøje, men også gamle vejspor og hulveje, der fører til og fra det gamle overfartssted mellem Pinen (Salling) og Plagen (Mors), er stadig at se. Netop disse spor giver belæg for formodningen om, at der her har været færgeoverfart længere tilbage end middelalderen. Sallingsund var øens betydeligste færgested. Frem til 1872 foregik færgeriet her med rofærger, men så blev det flyttet til Nykøbing-Glyngøre, og der indsattes dampfærge. I 1924 afløstes den af en motorfærge. I denne færges sidste år blev der her overført flest biler i Danmark, næst efter Storebælt. Sallingsundbroen blev åbnet i 1978. Ved det gamle færgested syd for broen ses den gamle færgedårds stuehus. Huset er fra 1855. Den nuværende færgetro er bygget i 1938.

Syd for gården Dalgård i Faarup er der afdækket dele af en stor landsby fra sen jernalder og vikingetid. Det var en typisk kystlandsby, som ad søvejen havde vidtstrakte forbindelser til verden udenfor. Der er her fundet norske kværnsten, smykker og arabiske mønter.

Kortet viser kulturarvsarealer samt den faste kulturarv. Det er de mange gravhøje, der præger landskabet. Henved et hundrede høje har der været i Legind Bjerge og på Kårup Hede, og af dem er halvdelen bevaret og fredet.

	Kulturarvsarealer		Veje, herunder hulveje
	Boplads		Bygninger og bygningsværker
	Grave og gravhøje		Skibsvrag

1. Sliewbak kaldes en af områdets skrænter. Den er 33 meter høj.

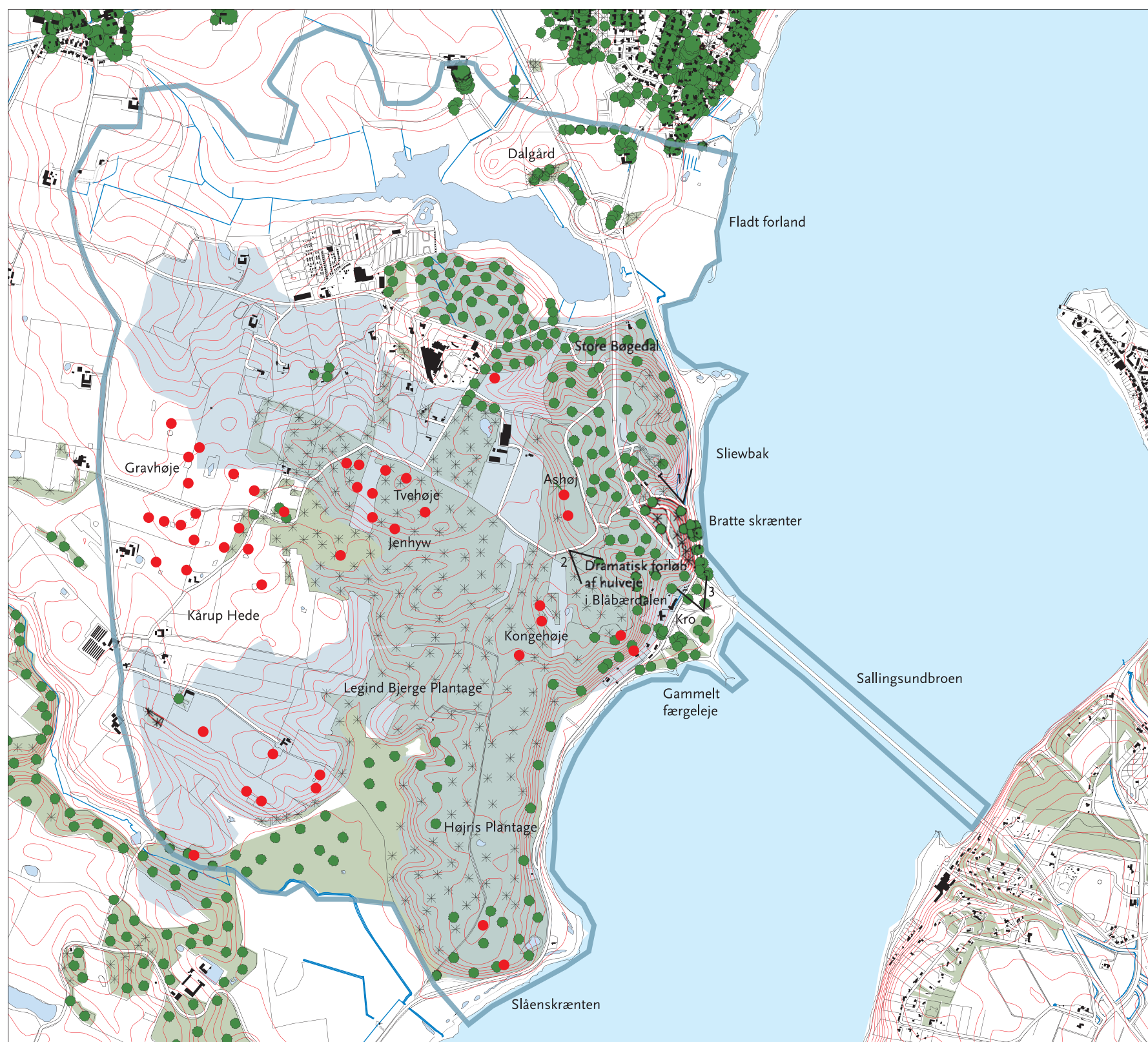
VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – KYSTEN

2. På skrænten, der fører til færgelejet, skærer hulvejen sig dybt ned i terrænet.

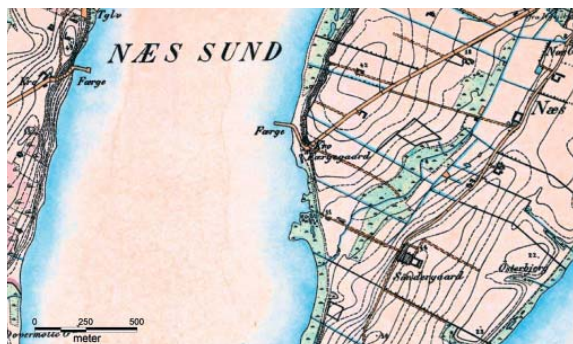
3. Sallingsundbroen skærer sig ind i Legind Bjerge.

Kulturmiljø Legind Bjerge 1:20.000. Fredede fortidsminder.

Færgelejet ved Næs Sund

Tema: Fiskeri, færgefart
Tid: Ca. 1845-i dag

Færgelejet ved Næs Sund på Generalstabens kort 1882.

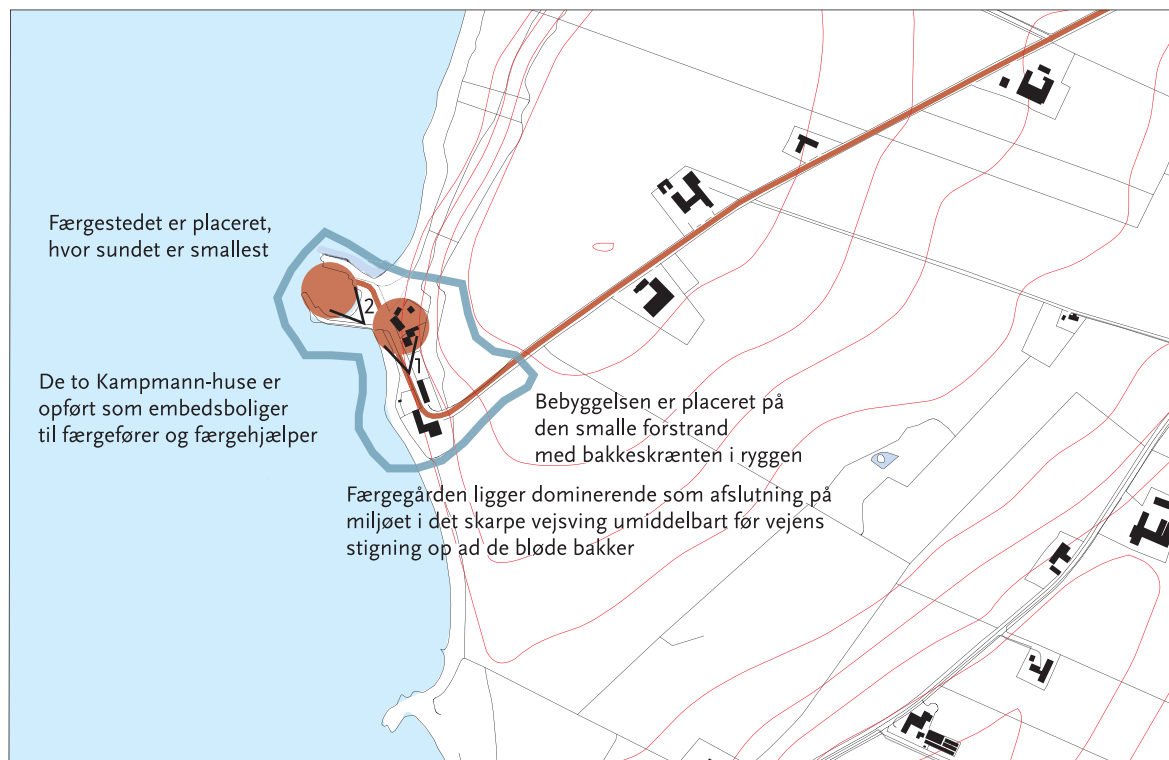
Næs Sund færgested har mere end 1000 år på bagen, men først i begyndelsen af 1900-tallet fik færgeriet den form, vi møder i dag. Færgeanlægget med embedsboliger, færgegård og færge udgør en helhed, som er bevaringsværdig. Færgelejet ligger for foden af et mindre bakke drag, og kysten er lav og jævn. Et naturligt sted for en færgeforbindelse til Sydthy.

Færgeren over Næs Sund var, som andre steder på Mors, en rofærge. Frem til begyndelsen af 1800-tallet snørklede vejene til færgeren sig hen over heden fra landsby til landsby, men fra 1808 begyndte arbejdet med den hovedlandevej, som kom til at skære næsten direkte mellem Nykøbing og færgeren ved Næs Sund. I Karby drejer den skarpt og løber fra kirken ud over halvøen Næs til færgestedet. Dette vejstykke ligger på en højderyg, Aarbjerg, der tidligere har været endnu smallere end i dag, idet Næs Vig tidligere skar sig fra syd helt ind til vejen. Vejen fortsætter lige over Næs til skrænten ved sundet, hvor den atter svinger vinkelret og går ned til stranden og færgelejet. Færgelejet blev bygget i 1868, efter at områdets beboere og de rejssende længe havde klaget over, at de skulle bæres ud til færgeren på færgefølkenes rygge. Postvæsnet overtog driften af færgeren i 1919, men trak sig ud i 1950, og et selskab med de berørte kommuner trådte til.

På nordøstsiden af vejen, umiddelbart inden færgelejet, ligger der tre bygninger. Den inderste er den gamle Næs Sund kro. Den blev opført i 1800-tallet, men nedlagt i 1911. Mellem kroen og færgelejet lod Postvæsnet i 1924 opføre to huse, tegnet af arkitekt Hack Kampmann, som boliger for færgens mandskab. De blev solgt i 1980 til private boligformål.

De to embedsboliger er harmoniske og klare i formen med pudsede facader og store tagflader med halvvalm og profilerede gesimsbånd. Bygningerne har endnu de oprindelige, tyndt opsprossede, hvidmalede vinduer. De fremtræder velholdte.

Halvøen er forholdsvis tyndt bebygget med få gårde på lige linjer langs højderyggene og langs landevejen ned til færgelejet.

Kulturmiljø færgelejet ved Næs Sund 1:10.000.

Rofærgeren ved Næs Sund, ca. 1919. I baggrunden ses færgekroen med avlsbygninger.

1. Begge huse hørte til færgeriet. De er tegnet af Hack Kampmann.

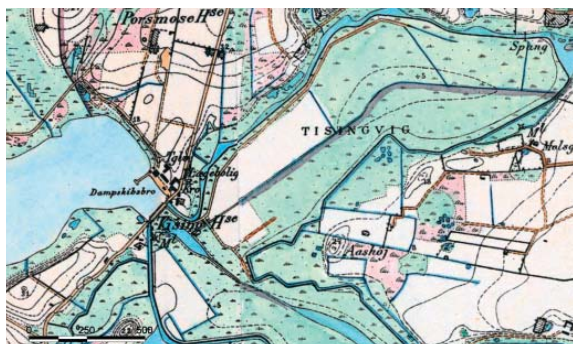

2. Fra færgelejet er der uhindret udsigt til Sydthys kyster.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – KYSTEN

Tissing Huse

Tema: Fiskeri, færgefart
 Tid: Ca. 1845-i dag

Tissing Huse på Generalstabens kort 1882.

Ved Tissing Huse vidner bebyggelsen om den vækst, som prægede slutningen af 1800-tallet. Her blev købmandsgården, som var startet omkring 1858, kernen i et helt bysamfund med læge, farver, murer, snedker, brødsalg og senere vognmand og metalstøberi. Tissing Huse var et sted med muligheder, og det kunne de unge få øje på. Folketællingerne fra dengang afslører, at mange af beboerne ikke var over 35 år.

Bebyggelsen i Tissing Huse samler sig omkring vejforløbet, og den domineres af grovvarerhandelens store silo, der ligger ud til Glomstrup Vig. Bygningskomplekset rummer desuden den gamle købmandsgård, som er delvis bygget ind i anlægget. Tømmerhandlen, lige over for grovvarerhandlen, er det andet store bygningsvolumen. Den lille havn, som nu bruges af lystsejlere og fritidsfiskere, hørte til købmandsgården. Så sent som i 1930'erne havde købmandsgården og tømmerhandlen i fællesskab en pakkebåd. Dette tidligere knudepunkt for udskibning af varer er i det ydre ikke voldsomt forandret, men skibene er udskiftet med lastbiler. Nu er det siloerne, der er vigtige. Området er blevet et yndet udflugtsmål på grund af de store naturværdier.

Tissing Huse er præget af de store bygninger og det store landskab ud til Glomstrup Vig. Tissing Huse vidner også om en anden epoke – landvindingernes tid. Dæmningen blev bygget i 1872-74. Næsten fuldført brød den totalt sammen, og man måtte begynde forfra. I 1880'erne blev dæmningen alvorligt skadet, og den genopførtes efter stormfloden 1895. Omkring 1932 blev tørlægningen af vigen erklæret for urentabel. I lange perioder blev vigen brugt til åleopdræt, men i 1942 blev den atter tørlagt, og nu blev der dyrket hvede og hør på de nye marker.

1. Umiddelbart syd for den gamle købmandsgård ligger skibsbroen, som spillede en stor rolle for områdets udvikling.

2. Fra Tissing Huse købmandsgård er der udsigt over dæmningen, som forbinder området med Sydmons.

Kulturmiljø Tissing Huse 1:10.000.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – KYSTEN

Sillerslev

Tema: Fiskeri, færgefart
Tid: Ca. 1845-i dag

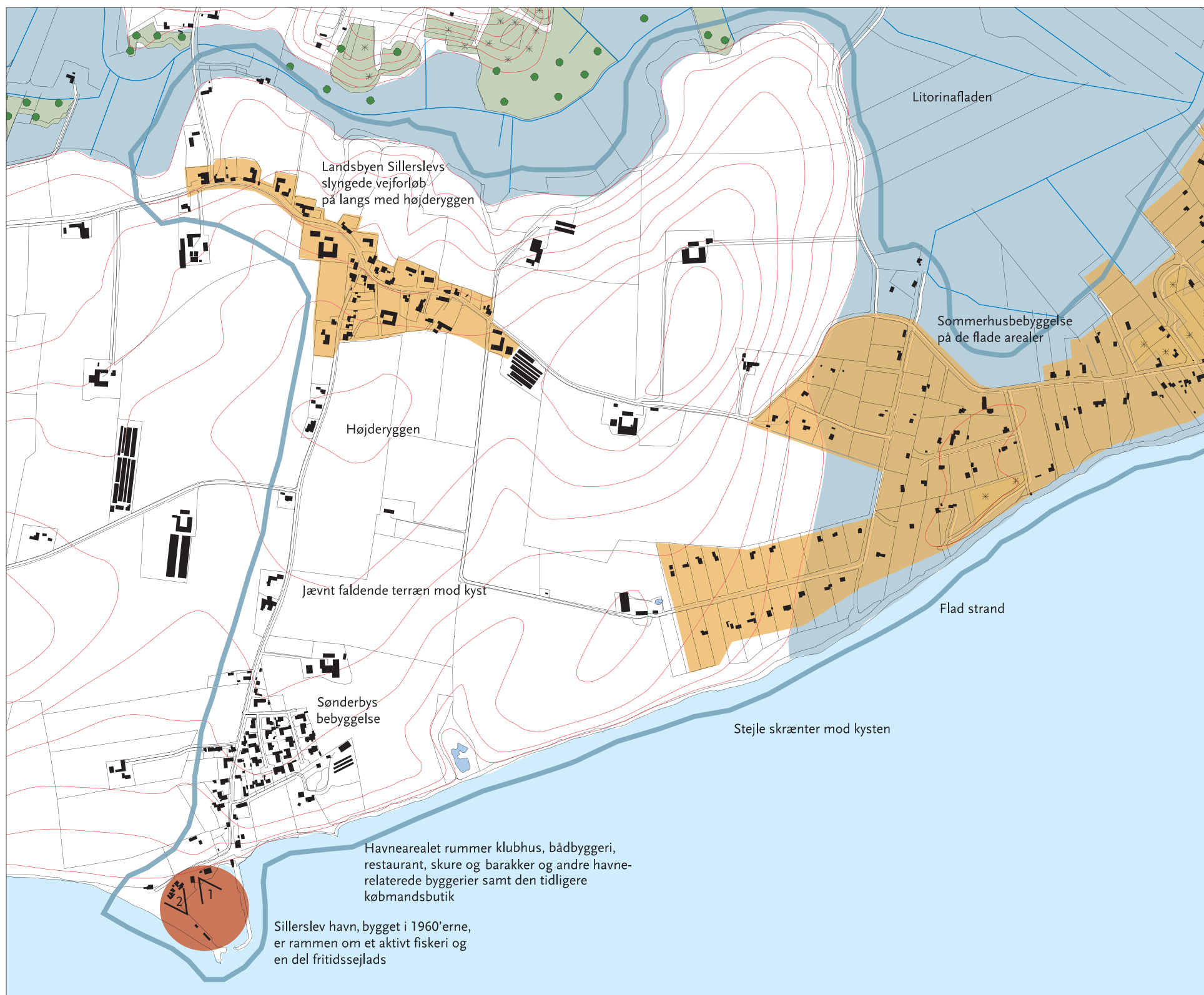

Sillerslev på Generalstabens kort 1882.

Sillerslevs udvikling hænger sammen med fiskeriet. Havnen er derfor vigtig for forståelsen af området. Det er den eneste fiskerihavn uden for Nykøbing, og dens tilblivelse skyldes i høj grad fiskernes stædige kamp op gennem 1950'erne. I dag præges området af de mange sommerhuse ved Sillerslevøre.

Havnens historie er udtryk for den vilje, fiskerne i Sillerslev lagde for dagen i kampen for at eksistere. I løbet af 1800-årene steg befolkningstallet kraftigt – også i denne egn. Dette faldt sammen med den tidlige overgang til selveje. Der blev udstykket mange husmandssteder, måske for mange og for små. Husmændene kunne ikke leve af jorden, derfor slog de sig på

fiskeri. Der blev fisket fra stranden, og bådene lå for svaj. I dårligt vejr var der risiko for havari, og om vinteren måtte bådene på land. Allerede i 1930'erne blev der gjort forsøg på at få bygget en havn, men først i 1952 kom det til realiteter. Da gik fiskerne selv i gang med at omdanne den gamle tørvegrav Romerdam til havnebassin. Kysten kom i fare, og udgravningen blev stoppet af myndighederne. Det meste af landet fulgte med i fiskernes kamp. Først i 1959 lykkedes det at få bygget vestre mole, og resten af havnen fulgte efter i 1972. Siden er fjordfiskeriet løbet ind i krise, men der er stadig en mindre fiskeflåde i Sillerslev.

Kulturmiljø Sillerslev 1:10.000.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – KYSTEN

På havnen er der en varieret bebyggelse. Bådelaugets bjælkehytte, farvestrålende skure på række, en bedding, større barakbygninger samt en nyere, blåpudset sommerrestaurant. På den vestlige havnemole ligger et par boder, hvorfra der er blevet solgt fisk. I udkanten af havneområdet, for foden af skrænten, ligger den tidligere købmandsbutik.

Øst for Sillerslev ligger et større sommerhusområde. Blandt sommerhusene ligger en del ældre huse, og et af dem er den gamle færgegård, som er det synlige spor efter færgeoverfarten til Nymølle i Salling. Færgegården, der er opført i begyndelsen af 1800-tallet, er istandsat og fremtræder original. Færgeforbin-

delsen kan spores til 1500-tallet. Rofærgen tilhørte dengang herremanden på Spøttrup.

Landsbyen Sillerslevs bebyggelse er koncentreret på den ene side af vejforløbet mod nord, hvor bebyggelsen ligger tæt i en blanding af gårde og huse. En mere åben bebyggelse ligger langs vejen mod Sønderby. Ud til Havnevej ligger en bebyggelse, som markerer vejforløbet ned til havnen.

De dominerende landskabstræk består af det store, flade område fra Sillerslevøre til Sillerslev Kær og Ørding Kær. Desuden er havskrænten markant, ved havnen er den meget tydelig.

3. Færgegården havde krostue. Færgen forbandt Sillerslevøre med Nymølle i Salling (landingsstedet kan pejles på den gamle teglværksskorsten på fjordens sydside).

1. På den vestlige havnemole er der boder, hvorfra fiskerne tidligere solgte deres fangster.

2. Sillerslev Havns bygninger skildrer først og fremmest fiskernes behov. Her er huse og skure i en nyttig blanding. Rækken af farvestrålende skure er typisk for det selvgroede miljø.

VÆRDIFULDE KULTURMILJØER – KYSTEN

Havnen og Fiskerbyen

Tema: Fiskeri, søfart, færgefart
Tid: Ca. 1845-i dag

Det ældste af havnen i Nykøbing er den nordlige del. Oprindeligt var der naturhavn her ved Helligåndsåens udløb, og det var her, byen voksede frem. Allerede i 1788 anlagdes der havneanlæg her, for øvrigt det allerførste i Limfjorden, vest for Ålborg. Siden er havnen vokset betydeligt. Nykøbings eksistens og vækst skyldes i høj grad trafikken til og fra havnen.

Den ældste del, Nordhavnen, er en sammenlægning af to bassiner. Der var en mole mellem dem. I dag anvendes bassinet af muslingeåbådene samt gæstende lystbåde.

Næste led i havnens udbygning illustreres af en dampskibsmole, som blev anlagt i 1850. Det er i dag den nordlige side af østkajen, oprindeligt kaldet Dampskibskajen, og den del af havnen, som har størst dybde, 4,5 meter. Her lagde DFDS's rute til Ålborg til, og det gjorde den første færge Nykøbing-Glyngøre også. Havnepladsen blev efterhånden udvidet ved opfyld på både nordsiden og sydsiden, og Sønderhavn blev anlagt. 1908-1910 blev en ny fiskerihavn indrettet. I 1962 blev den inderste halvdel opfyldt, i dag er her rutebilstation. Færgehavnen, det sydligste bassin, blev anlagt af DSB, der i 1886 overtog den kommunale færgeforbindelse. Havnens stenhuggerarbejder er bemærkelsesværdige. Granitstenene er opfisket i fjorden og tilhugget på stedet. I 1984 blev der indrettet lystbådehavn i denne del af havnen.

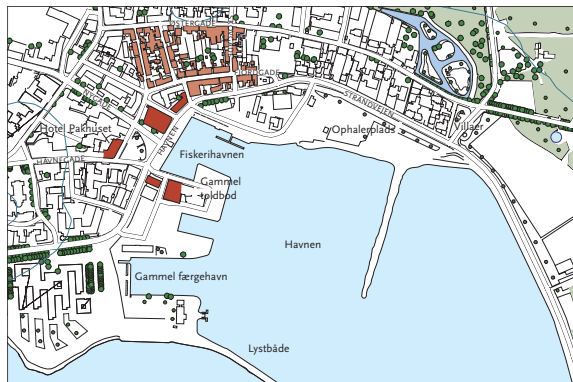
Fiskerbyen blev oprindeligt omtalt som Fjordgade eller havnekvarteret. Men navnet til bydelen passer meget godt, beboerne her havde tidligere deres næring i havn og ved fjord. Bebyggelsen består af små beboelser med baghuse. I nyere tid er der flyttet flere ind i bydelen, tomme grunde er blevet bebygget, flere huse indrettet med lejligheder, og gaderne mellem Fjordgade og Østergade er kommet til. Fjordgade var oprindeligt kun bebygget på nordsiden. Gadens huse lå direkte til strandengen. Opfyldning af engen har siden flyttet kysten længere ud, men oversvømmelser har fra tid til anden hærget området. Fiskerbyen var bygningsmæssigt et forsømt område helt frem til 1990. Da besluttede kommunalbestyrelsen, at der skulle igangsættes en byfornyelse. Dermed blev der sat gang i den udvikling, som har bidraget til at give kvarteret et løft.

Kulturmiljø havnen og Fiskerbyen 1:6.000. ■ Værdifulde bebyggelsesflader ■ Bærende bevaringsværdi

1. Det hvide pakhus, som nu er hotel, er fra 1850 og havnens ældste bygning.

Bebyggede strukturer i havnen og Fiskerbyen.

2. Fiskerbyens renoverede gadebelægning er eksemplarisk, takket være brugen af natursten (Skovgade).

Fjordgade – alle bygningerne står endnu. I midten med kvist, Gutheils hus, og til højre i to etager "Figaro", fotograferet 1918.